

על השירה

(מתוך מסה על ברדיצ'בסקי)

רגע אחד, לגבי שירה אחת של צער. ואם אלפי שנים ישטפו על פני כל חי, כל זה כאין נגד פלצות החיים והצער שבשירת החיים.

„קחו את גפשו של המשורר והמקונן גם יחד, נתצו את גפשו; קחו סכין חד והתכו ממנו אבר אבר. — הצער שבו לעולם יהיה — ושירת היגון לא תחדל“.

השירה היא ברכת אלוהים בתוך קללת אלוהים. — הנה ברכה וקללה גם יחד... „את הכל נתון המשורר לכם, ובידו אין כל“.

ברכה וקללה, עושר עולם ותוגת עולם — חפיסה טראגית כזו תפס את גורל המשורר.

ב

בחלקו השלישי של הכרך „מאמרים“ שבו נאספו קטעי בקורת עונים על שירה ופרוזה, על בני דורו ועל אלה שהיה רשאי לראותם ביוצאי ירכו, ההערך כה כמעט שאינה עניין לו — אותו מעסיק טבע היוצר כשהוא לעצמו, סוד היצירה בקשר עם גפש היוצר. כמו תמיד, פדית מכל הוא מודד במדת הכשרון, במידת היכולת להביע העיקר לו הקרקע, שמתוכה צמח הדבר; ההכרח הפנימי לעשות את היצירה ביטוי נאמן לגפשו: יקר לו ביותר מה שגדל מאליה, מה שמרנן מאליה — זאת הלחלוחית, שהיא שופינת כטל, ואין לו אמן רב ב„ענקים ונפילים“, ברעמים ובמטרות עזות. לא זעזועים דוקא, — „גועס תנו לנו ורחשי לב“. הרי שהשירה, הקרובה ללבו ביותר, היא הליריקה הטבעית, עשב השדה אשר יצמח בתום ירקו.

בדברו על פרישמן, הוא מציין לשבח, ש„פרישמן אינו משורר לגדולים, כי אם משורר לילדים, ותום גוער לו. שיריו אינם לקריאה, כי אם לזמר ניתנו“. משירי טשרניחובסקי הוא מבליט את „בעיך דור“ — „בלדה זמרית בת שתיים שתיים שורות“. בסידרה זו ידובר על דברים בודדים שיל יעקב כהן, שניאור, כי ידובר על הקרבן, תובלט הקירבה של הומירוס וספר ויקרא (לפי תרגום פרישמן). אין כאן בשום פנים זלזול בחרות, ובדברו על סקירה היסטורית של דוכנוב, הוא אפילו פולט דיבור בשבח השירה („לוא לשיר ידע דוכנוב...“), אבל הפרוזה היא בכל זאת העיקר, וגם ברשימותיו החיטופות על מספרי זמנו (הטובה שבהן הוקדשה לפיאָרברג), אתה מרגיש, שכאן הוא איר חיותו. פיאָרברג, שבא מבית מדרשו של אחד העם, ונלחם לדעות של אחד העם, (גם עם ברדיצ'בסקי עצמו) הוא לפי כל קצב גפשו קרוב דוקא אל ברדיצ'בסקי, זה שנלחם בצל לים ויודע, שמלבד „הצללים“ האלה אין לו דבר בעולם. ברדיצ'בסקי מכיר בו את הקרוב ולבו יהמה לו מאד. הוא יודע, כי פיאָרברג גם ב„קרעו“ שלם יותר, אחד יותר. מן השלמים עם גפשמ, „רוח אגדי לבת שירתו. לו הכל אחד והכל אומר שירה. הכל חושב ומרגיש והכל נהנה מזיו שדי“.

כאן גם הצער שקוי „חידוש החיים“. הוא חביב על ברדיצ'בסקי משום שגדולה מלחמתו לחיים, מלחמתו לחיים כמלחמתו לקדושה, ובכל זאת „לא נראה דוֹ פרצופם בבת שירתו“. הוא הרגיש את הצער העולמי, ועם כל זה החיים אצלו כמו מתחילים עתה להתהוות ולכל העולם כמו פנים חדשות... כך תפס כמשורר את הקטם של פיאָרברג, — את הנשמה היהודית שפרחה בייגונה וגועה בפריחתה. פיאָרברג הוא עצם מעצמו ובשר מברשו. כמה מספרים קרובים לו מאד — שופמן, ברנר, גנסין — אבל את פיאָרברג אהב ידוע ידע, מה אבד לשירתנו במר תו ועל מות זה שהקדים לבוא התאבל, כמו על את.

יעקב פיכמן

יותר מן השירה עצמה, צורותיה וסגנוניה, העסיק אותו בעצם שקור השירה. הד הנפש, צורך הנפש, מה שמחנן מאליו — זהו היסוד האמיתי, ולא „הרצון לשיר“.

זהו הסוד, „שאינו צריך כלל ללבוש וחי לפנינו גם בלא לבוש“.

העיקר הוא: מהיכן יגזק השירה — אם היא שופעת מתוך איזו עתרת שבלב, מתוך מועקה שבלב,

או סתם מתוך הכרה חיצונית, רצון גית. כל הביקורת של ברדיצ'בסקי חותרת לא אל הדברים שנחהו, כי אם אל רגע הולדתם. כך כשר

הנפש והעולם החיצוני מצטרפים שניהם לדבר אחד ובוראים דבר אחד — קמה שירה. לא העובדות

המצויאותיות מכריעות בשירה, המשורר לא זהו האמיתי, ש„מ

עתיק לו מן החיים דברים שקרו ויאתו, כי אם להפך, הדברים שם בחוץ נעשים ראי לנפש המשורר

ומהלכם הוא על פי רוח המשורר, כל ההערות הדקות האלה מכור

נות לרעיון אחד, כי „בלי נסתר וכלי כוח הזימרה לא נברא דבר בנגלה“.

השירה באה עלינו כחתף, ואין היא זקוקה לדוב דברים, „הדרך הקצרה“, האפוריסטית, וחי

האמירה הגדולה. ואין לדר עת „מי יתן לנו יותר — הנותן

במלוא הפנים, או זה אשר מפרה אותנו ונותן לנו את אשר בנו“.

אולי כל משנת יצירתו של ברדיצ'בסקי כלולה בהשגה זו, שהמשורר מפרה אותנו יותר

משהוא נותן לנו — זאת אומרת: „כשהוא נותן לנו את אשר בנו“.

מבחינה פנימית, מהותית, הוא קרוב ביותר אל אותה הפמליא של

משוררי ישראל, שכוחם בנגינה, ולא באמירה, לא בתפיסת העולם

המוחש. ההויה האמיתית ביותר, המלאה ביותר כלולה בצלילו של

עולם, בניגונו. הצליל — רק הוא אינסופי.

מכאן תפיסת השירה לא כהתפתחות, כי אם כמאורע חד-פעמי, כנס שאינו *חוזר. רעיון זה הטעים בכמה אפוריזמים, שמי

עטים כמוהם לחריפות. כל משורר אמיתי „סובב על צירו ובוה הוא

צחי“, „ספורי דוסטויבסקי לא היו פתיחה לגורקי. גורדון רחוק

מלהיות מעבר למשורר צעיר זה או זה... עם כל משורר

וחושב גדול תבוא ההתפתחות עד קצה ארובה, לנו הדבר לפעמים כמו יתרוקן הט

בע בכריאה כבירה...“

הוא מטעים: המשורר הבא מעצמו אינו הקדם, אל הבא

אחריו ואינו בן למי שהיה לפניו. „בשירה אין התקדמות“.

המשוררים האמיתיים והיצירות הגדולות עומדים זה בצד זה ולא

זה אחר זה. כאן הוא שוב תולק לא על ביאליק בלבד (ב„שירתנו הצעירה“),

כי אם על כל האסכולה האודיסית אית וביחוד — על אחד העם,

שחורתו מיוסדת על חוק ההתפתחות.

אמיץ מחשבה היה בכל השקפה תיו חפשי מכל שעבוד, לזמנו. ראה

כמה משובשת דרך ההיסטוריה, ונטה ממנה למשעול עצמו.

היה חולק על ההיסטוריה, ולא סמך מעולם על צדקתה...
✱

הגה הרבה במשורר ובחוגת גפשו, וידע כל הכובד אשר העמים

עליו הגורל, האמין יותר בשירה, שהיא בת המועקה, זו „שהיא

באה לרוב מבלתי אפשרות לכבוש החיים“, האמין, שכאן מלוא

הרגשת הזוים, מלוא גפש המשורר, ולא ב„שירה של המתורות, הבאה

מרבוי האפשרות ומרוב השתמשות בצבעים שבהיים“.

כמה מגלה לנו הערה זו את מהותה של שירת ברדיצ'בסקי עצ

מה! קטעים אלה הם עצמם שירה, ואין ערוך לעושר המחשבה, לעומק

ההשגה על השירה טבהם. ואולם את כל מה שהנה על המשורר

הביע בקטע שירי אחד („המשוק רר“), שאיני מוצא דוגמתו לעומק

ולעזו הביטוי בכל הפרוזה של ברדיצ'בסקי. פואימה קטנה היא, בה

נחתמה הגות משורר גדול על השירה ועל תוגת האיש, שהיא מנח

חלקו.

...ואם אלף שנים יחיה המשורר ויסבול, אינו כלום לגבי סבלו של